

УДК [327:339.5](438:411)"1685/1992"
DOI: 10.33402/ur.2024-17-36-52

Христина БАЗЮК

магістр історії

аспірант відділу історії середніх віків

Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7625-4985>

e-mail: khrystynabaziuk@gmail.com

СПРОБА ЛОКАЛІЗАЦІЇ ТОРГОВЕЛЬНОЇ МЕРЕЖІ ШОТЛАНДСЬКОГО КУПЦЯ АРТУРА ФОРБСА НА ЗЕМЛЯХ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ У 1685–1692 РОКАХ

Зазначено, що у ранньомодерному Львові функціонувала група шотландських торговців, яка є маловивченою. Показано, що шотландська еміграція на землі Речі Посполитої та Руського воєводства була обґрунтована тривалим процесом того часу, спричиненим складною ситуацією всередині Шотландії та Британського архіпелагу. Стверджено, що по прибутті до Речі Посполитої емігранти добре інтегрувалися у нове суспільство: одна частина шотландців зайняла у ньому місце середнього класу, інша – приєдналася до бідніших прошарків населення.

Вказано, що станом на кінець XVII ст. у Львові існувало декілька відомих родин торговців шотландського походження, серед яких найкраще вивченими є Гордони. Досліджено, що іншою сім'єю емігрантів, яка була залучена до місцевої торгівлі, були Форбси, зокрема Артур Форбс, чие листування зберігається у львівському Центральному державному історичному архіві України. Встановлено, що хронологія листування – це 1678–1699 рр., всі листи мають подібний формуляр, а основними темами спілкування були торгівля, фінансові розрахунки, родинна кореспонденція, прохання про допомогу, привітання зі святами, медичні рецепти та релігійні повідомлення. Доведено, що найбільш репрезентативними для вивчення торгової мережі Форбсів та їх торгівлі тканинами є 1685, 1686, 1687 та 1692 рр. Проаналізовано, що за допомогою отриманих із кореспонденції даних можна визначити, що А. Форбс відповідав за торгівлю у Руському воєводстві, а його приблизний торговий маршрут у ці роки був таким: Львів–Мостиська–Перемишль–Ярослав–Ряшів–Краків. Констатовано, що родина Форбсів мала центри у головних польських торгових містах, наприклад Патрик Форбс жив у Гданську, де приймав товари і передавав їх Роберту Форбсові у Краків та Артуру Форбсові у Львів або Ярослав. Наголошено, що окрім них, у торговій мережі були також інші купці, які не були членами родини Форбсів, вони проживали у Гданську, Варшаві, Вроцлаві, Замості, Ярославі, Львові та Ряшеві.

Підсумовано, що доступні нам документи дають можливість відтворити торгову мережу Форбсів повною мірою лише за чотири роки, тому перспективним буде пошук інших частин їхньої кореспонденції у закордонних архівах.

Ключові слова: Львів, Руське воєводство, Річ Посполита, шотландські купці, торгівля, XVII ст., міщани.

Дослідженням шотландських емігрантів на території Руського воєводства детально займалася Раїса Шиян, у центрі її зацікавленень був торгово-економічний аспект їхньої діяльності (Шиян, 1994; Шиян, 1998; Шиян, 1999). Інші вітчизняні науковці якщо і згадували про шотландців, то це відбувалося у ширшому контексті. До прикладу, в праці Ореста Заяця (Заяць, 2012, с. 173) є повідомлення про надання їм міського громадянства, а Мирон Капраль (Капраль, 2003, с. 279) і Ольга Гуль (Гуль, 2018, с. 20) перелічують шотландців як одну з етнічних груп, які населяли Львів у ранньомодерну добу.

В іноземній літературі питання міграції шотландців до Речі Посполитої найкраще досліджене у роботах польсько- та англійських істориків. Важливі праці з цієї тематики опублікували на початку XX ст. такі науковці, як Беатріс Баскервіль (Beatrice Baskerville) (Steuart, Baskerville, Thomson, 1915) та Джон Малкольм Буллок (John Malcolm Bulloch) (Bulloch, 1932). У період 1970–1990 рр. було видано декілька знакових робіт Анни Біганської (Anna Biegańska) (Biegańska, 1984; Biegańska, 1985) та Томаса Крістофера Смаута (Thomas Christopher Smout) (Smout, 1986; Smout, 1994). Останні десятиліття засвідчили пік зацікавленості зазначеною тематикою. У цей час вийшли дослідження Аллана Макіннеса (Allan Macinnes) (Macinnes, 2008), Вальдемара Ковальського (Waldemar Kowalski) (Kowalski, 2015), Девіда Ворthingтона (David Worthington) (Worthington, 2016). Окремо варто відзначити книжку Пітера Пола Баєра (Peter Paul Bajer) (Bajer, 2012) як найдетальнішу наразі спробу вивчення шотландської еміграції на землі Речі Посполитої.

Зауважимо, що окремі роботи з наведеної вище історіографії хоч і згадують про факт існування архіву листування А. Форбса (Arthur Forbes), але не досліджують його детально. Тому вони радше характеризують рівень вивчення еміграційних процесів шотландців на землі Речі Посполитої загалом, тоді як на території Руського воєводства залишаються малодослідженими.

Мета статті – на базі листування Артура Форбса за 1685–1692 рр. локалізувати торговельну мережу його родини, визначити її географічні межі й опорні пункти.

Надзвичайно важливою складовою економіки ранньомодерного Львова була міжнародна торгівля. Наразі в історичних дослідженнях є доволі тривала традиція вивчення торгівлі різноманітних місцевих етнічних груп (вірмен, євреїв, італійців, греків та ін.) (Łoziński, 1892). Окрім них була ще одна, менш досліджена група населення, а саме шотландські купці-емігранти. Важко назвати якусь одну причину їхнього масового переселення за межі Шотландії, яке тривало у XV–XVII ст. Із роками дослідники вказують на все більший комплекс проблем, які спричинили цей процес. Серед них варто згадати такі: важка економічна ситуація; ріст чисельності населення, який супроводжувався браком робочих місць; нестабільна релігійна ситуація на Британському архіпелазі (Ozog, 1995, p. 55–56).

Усі ці чинники призвели до умов, за яких для певних категорій населення (переважно молодих чоловіків без приватної власності) виїзд за межі Шотландії у пошуках кращого життя був оптимальним варіантом. Звісно, на початках це була міграція на невеликій відстані (узбережжя Франції), однак із часом її географічні

межі поступово розширювалися – шотландські осередки з'явилися у великих містах Данії, Німеччини та Швеції. Можна простежити, що було налагоджено сталий маршрут, який з'єднав Шотландію з країнами навколо Балтійського моря. Його утворення забезпечило перші польсько-шотландські контакти, які зафіксовані у XIV ст. (Biegańska, 2001, p. 1).

На той час Річ Посполита була місцем, яке ідеально відповідало потребам шотландців. Тут вони змогли знайти землі, на яких вистачало місця не лише місцевому населенню, а й для емігрантів. Також привабливою була релігійна толерантність, яка дозволяла оселятися і вільно функціонувати на території Речі Посполитої шотландцям, серед яких були як католики, так і протестанти. Не останню роль відіграв і той факт, що у місцевій соціальній структурі було вільне місце, яке змогла зайняти частина новоприбулих. Йдеться про середній клас, у якому шотландці влилися у ряди купців і найманих військових (Вајер, 2012, р. 54–59).

Загалом, така характеристика частково відповідає терміну, який запровадив Джон Армстронгом (John Armstrong) (Armstrong, 1976, p. 393), а саме «мобільній діаспорній групі». Андреас Каппелер (Andreas Kappeler) вважає, що такі «групи належать до протекції уряду й наражені на небезпеку стати офірними цапами внаслідок соціальної мобілізації низів панівної етнічної групи» (Каппелер, 2005, с. 107). Мирне співіснування шотландців із населенням Речі Посполитої тривало до початку XVIII ст., а далі відбулося те, що описує А. Каппелер. Частиною проблеми було загальне зменшення лояльності до протестантів, яке зауважив ще хроніст Денис Зубрицький (Зубрицький, 2006, с. 377). Окрім підвищеної релігійної нетерпимості, погіршилися також економічно-торговельні та політичні умови: слабка королівська влада супроводжувалася спустошливими нападами татар, які безпосередньо стосувалися Руського воєводства. До цих факторів дослідник Андрій Чуткий додає ще один – блокування торгівлі через Балтику внаслідок Північної війни (Чуткий, 2021, с. 268).

Таким чином, утворилася значна кількість шотландців, які у першій половині XVIII ст. покинули Річ Посполиту. Ті ж, що залишилися, або займали достатньо високі посади у місцевому управлінні (а це означало, що були католиками), або мали прибутковий бізнес, або ж повністю асимілювалися з місцевим населенням (коли про шотландське походження свідчили лише їхні прізвища). Варто зауважити, що такі дані стосуються переважно вищих і середніх прошарків суспільства, про діяльність яких у нас є документальні свідчення. Становище найбідніших шотландців та їх нащадків залишається невідомим.

На землях Руського воєводства найвідомішою родиною, яка залишилася жити у Львові, був рід Гордонів. Це був багатий клан, який заробив свої статки на торгівлі, а згодом, здобувши відповідну репутацію, зміг брати участь у місцевій політиці. Наприклад, вони дали місту декількох райців і бурмістрів, а про їхню заможність свідчить той факт, що місцем проживання родини була кам'яниця № 24 на площі Ринок (зараз у ній розміщено Музей історії України) (Мельник, 2011, с. 110). Очевидно, що для того, щоб настільки добре влитися у місцеве суспільство, Гордони мусили бути католиками та мати права міського громадянства (Заяць, 2012, с. 189).

Однак вони були не єдиною впливовою шотландською родиною, яка проживала у Львові. Торговці тканинами Форбси, які також були шотландського походження, у

період кінця XVII – початку XVIII ст. активно діяли в місті паралельно, а інколи й разом із Гордонами. Основним джерелом інформації про родину Форбсів є колекція листів, які були надіслані А. Форбсу в період 1678–1699 рр. Вона зберігається у львівському Центральному державному історичному архіві України (далі – ЦДІАЛ), фонд № 132, опис № 1 «Колекція листів державних, громадських та церковних діячів України, Польщі та інших країн». Точне походження цієї колекції невідоме. Але після особистого спілкування з працівниками архіву вдалося з'ясувати, що фонд наповнювався переважно у XIX ст. із пожертв приватних колекціонерів.

Грунтуючись на цій інформації (а також на добре збереженому листуванні), можемо припустити, що до потрапляння в архів листи були в приватній збірці. Фонд налічує 727 одиниць листування, пов'язаного з Форбсами (із яких 724 надіслані до А. Форбса, а 3 – від нього). Тут також можна знайти 13 листів, адресантами або одержувачами яких є інші шотландці. Авторами ще двох листів є представники офіційної влади, у них ідеться про фальшування шотландських монет (ЦДІАЛУ-1, арк. 1–3) та вжиття заходів через незаконну торгівлю шотландських купців (ЦДІАЛУ-2, арк. 1–2).

Хоча більшість кореспонденції стосується торгівлі, все ж у ній варто виділити декілька підтем: торгівля; фінансові розрахунки; родинне листування; прохання про допомогу (ЦДІАЛУ-43, арк. 1–2); привітання зі святами (ЦДІАЛУ-51, арк. 1); медицина (рецепти) (ЦДІАЛУ-37, арк. 1–6); релігійні повідомлення (ЦДІАЛУ-8, арк. 2–3). Наведені вище дані подано у порядку спадання, тобто від найбільш до найменш поширених тем. На окремі категорії можна поділити також авторів листів. Вони відрізняються за соціальним статусом, релігійною й етнічною приналежністю. Отже, листи надсилали: близькі торгові партнери; родичі, з якими вівся бізнес; члени родини; купці, з якими ще не було налагоджено тривалих контактів (від них надіслано не більше ніж 5 документів, найчастіше 1–2). Автором трьох листів є сам А. Форбс (ЦДІАЛУ-29, арк. 1–3).

Хронологічно листування охоплює 1678–1699 рр. із невеликими перервами. Його наповнення також неоднорідне: за 1678, 1682, 1689, 1693, 1695 і 1699 рр. збереглося лише по одному листу, 1684 р. – 9, 1688 р. – 3, 1690 р. – 8 листів. Такі дані не дозволяють відтворити повної картини фінансових чи родинних стосунків А. Форбса. Трохи краща ситуація за 1686 та 1691 рр. – 47 та 32 листи, відповідно. Знову ж таки, хоч у них і можна знайти трохи більше інформації, однак її недостатньо для створення повної схеми торгової мережі. Найкраще збереглася кореспонденція за 1685 р. – 222 документи, 1687 р. – 137 та 1692 р. – 236. Ще 42 документи оформлені без точного датування.

Більшість листів мають однакову структуру. В одному з верхніх кутиків листка записується дата та місце написання повідомлення (інколи ця інформація розміщена у самому кінці). Нижче подано основний текст, який починається з офіційного привітання «Містер Артур Форбс – сер та гідний шановний друг, вітання» (Mr. Arthur Forbes Sir and worthy well estimated friend salut) (ЦДІАЛУ-29, арк. 16). Перелік потрібних для продажу товарів чи фінансових операцій вказується в самому тексті або ж на окремому аркуші. Завершується лист також за стандартною формою «Ваш покірний слуга, до ваших послуг» (Your humble servant att command), під нею доволі часто є припис P. S. (ЦДІАЛУ-52, арк. 7).

Якщо лист невеликий, то всі ці дані розміщені на одному боці аркуша. Його складають у формі конверта так, щоби конфіденційне листування опинилося всередині, а чистий бік – назовні, вся конструкція скріплена печаткою. За потреби (довгий лист) туди вкладають додаткові аркуші. На зовнішньому боці вказано адресу, за якою ймовірно перебуває А. Форбс. Переважно це конкретне місто, але бувають випадки, коли їх два (ЦДІАЛУ-35, арк. 3) – це означає, що адресант переїжджає з місця на місце й автор листа не впевнений, де саме він зможе отримати кореспонденцію. У деякому листуванні також вказана додаткова інформація – точне місце, у якому проживає А. Форбс. Наприклад, брат Артура Форбса, Роберт Форбс (Robert Forbes), надсилає листи в м. Ярослав до кам'яниці Грушовичової (зараз – площа Ринок 6), а також до м. Львів у кам'яницю доктора Шимоновича на площі Ринок 15 (ЦДІАЛУ-55, арк. 13, 106).

Завдяки тому, що наведена структура притаманна майже всім листам, ми маємо змогу прослідкувати місце перебування А. Форбса хронологічно. Отримані дані допомагають побудувати тогочасні торгові маршрути, відстежити сезонність поїздок купців та їхню регулярність. Але оскільки колекція кореспонденції не повна, такі розрахунки приблизні, а найбільш репрезентативними є 1685, 1686, 1687 та 1692 рр. Якщо перші три дати характеризують переміщення А. Форбса впродовж усього року, то за 1692 р. є інформація лише про вісім місяців (від січня до серпня включно). За допомогою цих даних ми зможемо знайти відповідь на два поставлені у статті проблеми. Першу: хронологічно локалізувати місце перебування А. Форбса. Другу: створити мережу зв'язків А. Форбса з іншими торговцями. Це стане можливим завдяки знайденій у кореспонденції інформації про те, звідки і куди відправляли листи.

Одразу варто зауважити, що розрахунки є приблизними і ґрунтуються лише на представлений у листах інформації. Тобто вказані дати стосуються часу відправлення листа, а не його отримання. Це означає, що на той момент А. Форбс міг перебувати в іншій локації або ж переїжджати між двома місцями. Кореспонденцію ж відправляли до його потенційного місця перебування з поправкою на час її доставки. Таким чином, спроба локалізації торгових маршрутів упродовж обраних років буде мати два варіанти. Перший, менш детальний, буде вказувати місце перебування А. Форбса із зазначенням у дужках приблизних дат. І другий, у вигляді таблиці (табл. 1), у якій позначено більшість міст із листування А. Форбса в хронологічному порядку (за місяцями).

Таблиця 1

**Локалізація Артура Форбса за 1685, 1686, 1687 та 1692 рр.
(незаповнені клітинки – за ці місяці листування не збереглося)**

Місяць/ рік	1685	1686	1687	1692
Січень	–	Перемишль Краків Львів	Львів	Львів Замостя Ярослав Краків
Лютий	Львів	Львів	Ярослав	Замостя Львів Ярослав
Березень	Львів Ярослав	Львів	Ярослав	Львів Замостя Ярослав
Квітень	Ярослав Ряшів	Ярослав	Ярослав Львів Ряшів	Львів Замостя Ярослав
Травень	Ряшів Львів Ярослав	Дукля Ряшів	Ряшів Ярослав	Львів Замостя Ярослав
Червень	Львів Краків	–	Краків Ярослав Львів	Львів Ярослав
Липень	Краків	Краків	Краків Ярослав Львів	Львів Краків
Серпень	Краків Ярослав	Ярослав	Ярослав Краків Мостиська Львів	Львів Ярослав
Вересень	Ярослав Львів	Львів Ярослав	Ярослав Мостиська	–
Жовтень	Ярослав Мостиська	–	Ярослав Львів Мостиська	–
Листопад	Мостиська Львів Ярослав	–	Мостиська Ярослав Львів	–
Грудень	Ярослав Мостиська Львів Краків	–	Ярослав Краків	–

Джерело: авторське опрацювання.

Отож, почну зі спроби відтворити переміщення А. Форбса у 1685 р. Людьми, листування з якими найкраще збереглося, були два його друзі та 2 родичі: Олександр Гуйсон (Alexander Huison), Петро Сімсон (Peter Simson), Патрик Форбс (Patrick Forbes) і Роберт Форбс. Саме їхнє листування буде взято за основу аналізу, а отримані дані доповнить менш чисельна кореспонденція з іншими торговцями: *Львів* (7 лютого – 16 березня) (ЦДІАЛУ-35, арк. 1; ЦДІАЛУ-29, арк. 1) – *Ярослав* (23 березня – 25 квітня) (ЦДІАЛУ-54, арк. 8; ЦДІАЛУ-46, арк. 2) – *Ряшів* (26 квітня – 21 травня) (ЦДІАЛУ-55, арк. 20; ЦДІАЛУ-55, арк. 39) – *Львів* (25 травня – 14 червня) (ЦДІАЛУ-29, арк. 12; ЦДІАЛУ-15, арк. 2) – *Краків* (14 червня – 3 серпня) (ЦДІАЛУ-27, арк. 5; ЦДІАЛУ-55, арк. 57) – *Ярослав* (6 серпня – 9 жовтня) (ЦДІАЛУ-58, арк. 1–3; ЦДІАЛУ-54, арк. 41) – *Мостиська та Ярослав* (12 жовтня – 11 листопада) (ЦДІАЛУ-54, арк. 42; ЦДІАЛУ-55, арк. 93) – *Львів* (15 листопада – 9 грудня) (ЦДІАЛУ-41, арк. 1; ЦДІАЛУ-55, арк. 103) – *Ярослав* (14 грудня) (ЦДІАЛУ-33, арк. 1) – *Краків* (14–30 грудня) (ЦДІАЛУ-54, арк. 51; ЦДІАЛУ-19, арк. 3–4).

У 1686 р. Артур Форбс найактивніше листувався із Фердинандом Енгельгартом (Ferdinand Engelhart), Джоном Мюрреєм (John Murray), Патриком Форбсом та Робертом Форбсом: *Краків* (7 січня – 10 січня) (ЦДІАЛУ-46, арк. 14; ЦДІАЛУ-22, арк. 1) – *Львів* (14 січня – 2 березня) (ЦДІАЛУ-55, арк. 112; ЦДІАЛУ-55, арк. 122) – *Дукля* (3 травня) (ЦДІАЛУ-36, арк. 5) – *Ряшів* (13 травня) (ЦДІАЛУ-18, арк. 3) – *Краків* (9 липня) (ЦДІАЛУ-39, арк. 1) – *Ярослав* (26 серпня) (ЦДІАЛУ-36, арк. 6) – *Ярослав* (14–24 вересня) (ЦДІАЛУ-32, арк. 10; ЦДІАЛУ-40, арк. 2).

Таким самим чином відтворено 1687 р., у якому переважало листування з Робертом Ловом (Robert Lowe) і Робертом Форбсом: *Львів* (23 січня) (ЦДІАЛУ-23, арк. 6) – *Ярослав* (16 лютого – 5 квітня) (ЦДІАЛУ-26, арк. 2; ЦДІАЛУ-56, арк. 2–3) – *Львів* (14–16 квітня) (ЦДІАЛУ-34, арк. 1; ЦДІАЛУ-39, арк. 2) – *Ряшів* (20 квітня – 14 травня) (ЦДІАЛУ-56, арк. 7–8; ЦДІАЛУ-29, арк. 16) – *Ярослав* (21 травня – 28 травня) (ЦДІАЛУ-24, арк. 1; ЦДІАЛУ-6, арк. 1–3) – *Краків* (2 червня – 10 липня) (ЦДІАЛУ-56, арк. 29; ЦДІАЛУ-12, арк. 2) – *Ярослав та Краків* (10 липня – 2 серпня) (ЦДІАЛУ-17, арк. 1; ЦДІАЛУ-39, арк. 8) – *Ярослав, Мостиська і Львів* (4 серпня – 25 жовтня) (ЦДІАЛУ-32, арк. 17; ЦДІАЛУ-49, арк. 9) – *Мостиська* (25 жовтня – 7 листопада) (ЦДІАЛУ-56, арк. 54–56; ЦДІАЛУ-39, арк. 14) – *Ярослав* (9 листопада – 21 грудня) (ЦДІАЛУ-39, арк. 16; ЦДІАЛУ-39, арк. 18) – *Краків* (24 грудня) (ЦДІАЛУ-39, арк. 19).

Водночас 1692 р. – останній, за який добре збереглася кореспонденція. Основними торговими партнерами Артура Форбса у цей час були Іван Агенгіф (Ivan Ahengif), Юрій Бухан (Yuri Bukhan), Роберт Лов, Томас Тайлор (Thomas Tylor), Патрик Форбс і Роберт Форбс: *Краків* (8–10 січня) (ЦДІАЛУ-27, арк. 11; ЦДІАЛУ-42, арк. 8) – *Львів та Краків* (12–18 січня) (ЦДІАЛУ-39, арк. 12; ЦДІАЛУ-21, арк. 2) – *Ярослав* (26 січня) (ЦДІАЛУ-25, арк. 3–4) – *Львів* (5 лютого – 4 березня) (ЦДІАЛУ-16, арк. 2; ЦДІАЛУ-4, арк. 13) – *Ярослав і Замостя* (7 березня) (ЦДІАЛУ-16, арк. 7; ЦДІАЛУ-54, арк. 79) – *Львів* (10–20 березня) (ЦДІАЛУ-15, арк. 7; ЦДІАЛУ-32, арк. 24) – *Ярослав і Замостя* (21–22 березня) (ЦДІАЛУ-16, арк. 8; ЦДІАЛУ-56, арк. 93) – *Львів* (24 березня – 23 квітня) (ЦДІАЛУ-15, арк. 8; ЦДІАЛУ-30, арк. 5) – *Ярослав і Замостя* (25 квітня) (ЦДІАЛУ-16, арк. 9; ЦДІАЛУ-54, арк. 93) – *Львів* (26 квітня – 16 травня) (ЦДІАЛУ-39, арк. 25; ЦДІАЛУ-39,

арк. 30) – *Замостя і Ярослав* (16–17 травня) (ЦДІАЛУ-54, арк. 97; ЦДІАЛУ-48, арк. 4) – *Львів* (17–20 травня) (ЦДІАЛУ-56, арк. 106–108; ЦДІАЛУ-45, арк. 16) – *Ярослав* (23–24 травня) (ЦДІАЛУ-16, арк. 10; ЦДІАЛУ-56, арк. 112) – *Львів* (24 травня – 8 серпня) (ЦДІАЛУ-49, арк. 14; ЦДІАЛУ-9, арк. 3).

Можна зробити висновок, що в 1685–1692 рр. А. Форбс відповідав за східну частину торговельної мережі його родини, тобто за налагодження контактів між Львовом і Краковом. Поїздки здійснювалися за декількома маршрутами: *Львів–Мостиська–Перемисьль–Ярослав–Ряшів–Краків*; *Ряшів–Ярослав–Львів*; *Львів–Замостя–Ярослав*; *Ярослав–Мостиська–Львів*. Вони повністю збігаються із відомими нам торговельними шляхами. Дослідниця львівської торгівлі Луція Харевічова (Łucja Charewiczowa) доводить, що станом на XV ст. у Речі Посполитій уже були сталі дороги, які купці використовували для побудови торгових маршрутів (Charewiczowa, 1925, s. 33). На її думку, шлях між Львовом і Краковом виглядав так: *Львів–Перемисьль–Ярослав–Ряшів–Ропчице–Пільзно–Тарнув–Бохня–Краків* (Charewiczowa, 1925, s. 36). Як бачимо, він аналогічний до того, яким користувався А. Форбс.

Певні закономірності у сезонності поїздок є: опорними пунктами мережі взимку були Краків та Львів, навесні – Львів та Ярослав, влітку – Львів і Краків, восени – Ярослав, Львів і Мостиська.

Проаналізовані вище маршрути були частиною більшої торгової мережі, яку можна дослідити за допомогою надісланих до А. Форбса листів. Те, як функціонували подібні утворення, дослідив ще Фернан Бродель (Fernand Braudel). Він влучно зауважує: «Всяка торгова мережа пов'язувала разом певне число індивідів – агентів, що належали або не належали до однієї і тої самої фірми і були розташовані у кількох пунктах кругообігу або пасма потоків. Комерція жила за рахунок цих проміжних пунктів, їхньої взаємодії та зв'язків ... Якщо ремесло купця не могло обійтися без мережі надійних другорядних осіб та спільників, родина справді робила найприродніше й найбільш бажане розв'язання» (Бродель, 1997, с. 119).

Члени родини Форбсів були центром їхньої торгової мережі. Артур, Вільям, Патрик і Роберт Форбси відігравали у ній вирішальну роль, а їхні друзі та торгові партнери – другорядну. Як було визначено вище, А. Форбс відповідав переважно за землі на Сході Речі Посполитої, зокрема в Руському воєводстві. Завдяки його кореспонденції з родичами можна відстежити аналогічні тенденції у його сім'ї. Вільям Форбс (William Forbes), переписка з яким збереглася за 1692 р. (ЦДІАЛУ-53, арк. 1–3), відправляв усі свої листи з м. Замостя. Патрик Форбс (переписка 1684–1692 рр.) надсилав листи лише з м. Гданськ (ЦДІАЛУ-54, арк. 1–113). Роберт Форбс (переписка 1685–1693 рр.), як видно з кореспонденції, постійно проживав у м. Краків (ЦДІАЛУ-55, арк. 1–123; ЦДІАЛУ-56, арк. 1–144).

Отже, П. Форбс займався прийомом і закупівлею шотландських чи англійських товарів у Гданську. Далі він відправляв їх Р. Форбсові у Краків чи А. Форбсові на землі Руського воєводства. Так виглядала основа їхньої родинної торгової мережі. До неї додавалися інші купці, про основних із них подано інформацію в таблиці (табл. 2).

Таблиця 2

Найбільші торгові партнери Артура Форбса

№ справи	Ім'я	Роки листування	Основне місце перебування	Кількість листів
244	Іван Агенгіф	1687, 1689, 1691, 1692	Замостя	21
327	Юрій Бухан	1691, 1692	Гданськ	14
411	Антон Гейглін	1685, 1687	Гданськ	7
459	Александр Гуйсон	1685, 1687, 1691, 1692	Варшава	19
507	Фердинанд Енгельгарт	1685, 1686, 1687, 1691, 1692	Вроцлав	29
697	Роберт Лов	1686, 1687, 1691, 1692	Ярослав, Львів, Ряшів	40
752	Джон Мейтленд	1686, 1687, 1692	Ярослав	9
945	Роберт Росс	1685, 1686, 1692	Львів, Перемишль	17
981	Пітер Сімсон	1685, 1686, 1687	Львів, Станіславів, Вроцлав	20
1029	Томас Тайлор	1685, 1691, 1692	Замостя	26
1035	Вільям Томсон	1685, 1687, 1692	Люблін	18

Джерело: авторське опрацювання.

Більшість згаданих купців перебували у якомусь одному місті, винятком є лише Р. Лов та П. Сімсон, які активно змінювали дислокацію. Судячи з того, що Юрій Бухан та Антон Гейглін (Anton Heiglin) постійно проживали в Гданську, вони, як і Патрик Форбс, займалися прийомом і купівлею завезених морем товарів та їх відправкою далі на землі Речі Посполитої. На певній відстані від портів перебували А. Гуйсон (м. Варшава) та Ф. Енгельгарт (м. Вроцлав). Всіх інших торговців можна локалізувати на тій самій території, що й А. Форбса (м. Замостя, м. Ярослав, м. Львів, м. Ряшів).

Остання категорія, контакти з якою варто описати, – це торговці, які надіслали до А. Форбса невелику кількість листів. Вони поділяються на три групи тих, хто писав: з-за кордону; з території Речі Посполитої; з Руського воєводства. Закордонне листування провадив Андреас Аутайлер (Andreas Autayler) (Аннаберг, Саксонія, 1684 р.) (ЦДІАЛУ-3, арк. 1–2), Самуїл Бідерман (Samuel Biderman) (Наумбург, Саксонія, 1691 р.) (ЦДІАЛУ-11, арк. 1), Бернгард Енгельгарт (Bernhard Engelhart) (Нюрнберг, Баварія, 1690 р.) (ЦДІАЛУ-31, арк. 1), Феодорович (Feodorovich, ім'я не встановлено) (Клаузенбург, Румунія, 1692 р.) (ЦДІАЛУ-50, арк. 1–2), Вільям Чемберс (William Chambers) (Лейпціг, Саксонія, 1685 р.) (ЦДІАЛУ-57, арк. 1–2), А. С. Сміт (A. C. Smith, повне ім'я не встановлено) (Кенігсберг, 1687 р.) (ЦДІАЛУ-47, арк. 1), Християн Вайс (Christian Weiss) (Відень, 1687 р.) (ЦДІАЛУ-17, арк. 1).

З портового м. Гданськ писали Томас Баркер (Thomas Barker) (1692 р.) (ЦДІАЛУ-5, арк. 1–2), Готтфрід Бекер (Gottfried Becker) (1687 р.) (ЦДІАЛУ-8, арк. 1–6), Райнгольд Брюсс (Rheinhold Bruss) (1685 р.) (ЦДІАЛУ-15, арк. 2) та Александер Пейн (Alexander Payne) (1686 р.) (ЦДІАЛУ-44, арк. 1). Ближче на території Речі Посполитої були, наприклад, Роберт Белль (Robert Bell) (Люблін, 1685 р.) (ЦДІАЛУ-10,

арк. 1), С. Бойд (S. Boyd) (Вроцлав, 1685 р.) (ЦДІАЛУ-13, арк. 1), Пітер Васт (Peter Vast) (Варшава, 1685 р.) (ЦДІАЛУ-19, арк. 3–4), Якуб Гладішевич (Jacub Gladyszewicz) (Краків, 1687 р.) (ЦДІАЛУ-25, арк. 1–7), Річард Гордон (Richard Gordon) (Олькуш, 1685 р.) (ЦДІАЛУ-26, арк. 1), Томас Камінг (Tomas Kaming) (Дукля, 1678 р.) (ЦДІАЛУ-36, арк. 5). На території Руського воєводства перебували такі адресанти (вибірково): Арнольд Бауер (Arnold Bauer) (Жовква, 1686 р.) (ЦДІАЛУ-7, арк. 1), Андреас Белль (Andreas Bell) (Ярослав, 1692 р.) (ЦДІАЛУ-9, арк. 1–3), Якуб Бохасович (Jacub Bochasowicz) (Станіславів, 1685 р.) (ЦДІАЛУ-14, арк. 1–4), Йоганн Вентон (Johann Wenton) (Замостя, 1687 р.) (ЦДІАЛУ-20, арк. 1), Йозеф Грушевич (Josephus Gruszewicz) (Ярослав, 1691 р.) (ЦДІАЛУ-28, арк. 1), Саломон Левкович (Salomon Lewkowicz) (Жовква, 1695 р.) (ЦДІАЛУ-38, арк. 1), Саймон Пайк (Simon Paук) (Галич, 1692 р.) (ЦДІАЛУ-43, арк. 1–2).

Підсумовуючи, доцільно зазначити, що станом на кінець XVII ст. сім'я шотландських емігрантів Форбсів створила на землях Речі Посполитої власну торгову мережу. Завдяки колекції листів із ЦДІАЛ можна простежити, що вона починалася із Гданська, де проживав П. Форбс. Це було портове місто, у яке привозили різноманітний крам, зокрема й британські вовняні тканини, якими торгували Форбси. Звідти товар відправляли до Р. Форбса у Краків або ж до А. Форбса, який відповідав за східні терени, тобто переважно у Руське воєводство (головно Львів та Ярослав). Хоч А. Форбс і підтримував контакти із закордонними торговцями (переважно з німецьких земель), однак більшість його партнерів були такими ж, як і він, емігрантами, які вирішили оселитися на землях Речі Посполитої. На території Руського воєводства їх доповнювало місцеве купецтво. Фактично така мережа охоплювала Північ, Південь та Схід Речі Посполитої (табл. 3).

Таблиця 3

Міста, із яких найчастіше посилали листи до А. Форбса

№ з/п	Місто, з якого надіслано лист	Кількість згадок
1	Краків	163
2	Гданськ	120
3	Львів	59
4	Замостя	58
5	Ярослав	58
6	Люблін	39
7	Вроцлав	25
8	Варшава	24
9	Лейпціг	22
10	Ряшів	14
11	Станіславів	12
12	Перемишль	10
13	Тарнув	10
14	Торунь	6
15	Дукля	4

Джерело: авторське опрацювання.

Варто зауважити, що отримані дані не дозволяють відтворити торгову мережу Форбсів повністю, оскільки: по-перше, доступне листування не повне, добре збереженими є лише чотири роки кореспонденції; по-друге, доступні тільки ті листи, які пов'язані з А. Форбсом, а отже, можна робити точні висновки тільки про східну частину мережі. Це також означає, що невідомо, чи займалися Форбси не лише імпортом, а й експортом товарів. Тому для кращого розуміння функціонування їхньої торгової мережі варто провести порівняння хронології перебування А. Форбса у відомих містах із часом проведення у них ярмарків. Також перспективним для дослідження буде пошук і виявлення нових документів, пов'язаних із діяльністю родини Форбсів у закордонних архівах.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Бродель, Ф. (1997). *Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV–XVIII ст.*: в 3 т., 2. Київ.

Гуль, О. (2018). Національні меншини в ранньомодерному Львові: етно-конфесійна належність і культурно-освітня діяльність. В І. Соляр (ред.), *Освіта національних меншин в Україні: історичні традиції, правові засади, сучасні виклики (XX – початок XXI століть)*, 1. Львів, 17–32.

Заяць, О. (2012). *Громадяни Львова XIV–XVIII ст.: правовий статус, склад, походження*. Львів.

Зубрицький, Д. (2006). *Хроніка міста Львова*. Львів: Центр Європи.

Капраль, М. (2003). *Національні громади Львова XVI–XVIII ст. (соціально-правові взаємини)*. Львів: Піраміда.

Мельник, І. (2011). *Львівське Середмістя: всі вулиці, площі, храми й кам'яниці*. Львів: Априорі.

ЦДІАЛУ-1: Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІАЛ України), ф. 132 (Колекція листів державних, громадських та церковних діячів України, Польщі та інших країн), оп. 1, спр. 50.

ЦДІАЛУ-2: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 164.

ЦДІАЛУ-3: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 243.

ЦДІАЛУ-4: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 244.

ЦДІАЛУ-5: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 251.

ЦДІАЛУ-6: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 252.

ЦДІАЛУ-7: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 257.

ЦДІАЛУ-8: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 261.

ЦДІАЛУ-9: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 264.

ЦДІАЛУ-10: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 265.

ЦДІАЛУ-11: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 291.

ЦДІАЛУ-12: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 292.

ЦДІАЛУ-13: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 307.

ЦДІАЛУ-14: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 315.

ЦДІАЛУ-15: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 323.

ЦДІАЛУ-16: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 327.

- ЦДІАЛУ-17: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 332.
ЦДІАЛУ-18: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 343.
ЦДІАЛУ-19: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 344.
ЦДІАЛУ-20: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 352.
ЦДІАЛУ-21: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 354.
ЦДІАЛУ-22: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 402.
ЦДІАЛУ-23: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 411.
ЦДІАЛУ-24: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 418.
ЦДІАЛУ-25: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 423.
ЦДІАЛУ-26: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 446.
ЦДІАЛУ-27: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 448.
ЦДІАЛУ-28: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 456.
ЦДІАЛУ-29: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 459.
ЦДІАЛУ-30: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 505.
ЦДІАЛУ-31: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 506.
ЦДІАЛУ-32: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 507.
ЦДІАЛУ-33: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 562.
ЦДІАЛУ-34: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 572.
ЦДІАЛУ-35: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 573.
ЦДІАЛУ-36: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 586.
ЦДІАЛУ-37: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 672.
ЦДІАЛУ-38: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 679.
ЦДІАЛУ-39: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 697.
ЦДІАЛУ-40: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 740.
ЦДІАЛУ-41: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 745.
ЦДІАЛУ-42: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 752.
ЦДІАЛУ-43: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 825.
ЦДІАЛУ-44: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 833.
ЦДІАЛУ-45: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 945.
ЦДІАЛУ-46: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 981.
ЦДІАЛУ-47: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 995.
ЦДІАЛУ-48: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 1027.
ЦДІАЛУ-49: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 1035.
ЦДІАЛУ-50: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 1063.
ЦДІАЛУ-51: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 1072.
ЦДІАЛУ-52: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 1073.
ЦДІАЛУ-53: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 1074.
ЦДІАЛУ-54: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 1075.
ЦДІАЛУ-55: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 1076.
ЦДІАЛУ-56: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 1077.
ЦДІАЛУ-57: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 1123.
ЦДІАЛУ-58: ЦДІАЛ України, м. Львів, ф. 132, оп. 1, спр. 1124.

Чуткий, А. (2021). *Буржуазна альтернатива: українські землі в середині XVII – другій половині XVIII ст.* Київ: Темпора.

- Шиян, Р. (1994). Торгівля міст Руського і Белзького воєводств XVI – першій половині XVII ст. *Записки наукового товариства імені Шевченка*, 228, 123–159.
- Шиян, Р. (1998). Купці-шотландці в містах Руського воєводства у XVI–XVII ст. *Вісник Львівського університету. Серія історична*, 33, 50–55.
- Шиян, Р. (1999). До історії львівської торгівлі другої половини XVII ст. (за даними митної книги 1669 р.). *Львів: місто – суспільство – культура*, 3, 137–149.
- Armstrong, J. A. (1976). Mobilized and Proletarian Diasporas. *The American Political Science Review*, 70/2, 393–408. <https://doi.org/10.2307/1959646>
- Bajer, P. (2012). *Scots in the Polish-Lithuanian Commonwealth, 16th to 18th Centuries. The Formation and Disappearance of an Ethnic Group*. Leiden: Brill.
- Biegańska, A. (1984). James Murray: A Scot in the making of the Polish Navy. *Scottish Slavonic Review*, 3, 1–9.
- Biegańska, A. (1985). Scottish merchants and traders in seventeenth- and eighteenth century Warsaw. *Scottish Slavonic Review*, 5, 19–34.
- Biegańska, A. (2001). The Learned Scots in Poland (From the Mid-Sixteenth to the Close of the Eighteenth Century). *Canadian Slavonic Papers/Revue Canadienne des Slavistes*, 43, 1–27.
- Bulloch, J. (1932). *Gordons in Poland: «Marquises of Huntly», with a line in Saxony*. Peterhead: Buchan Club.
- Charewiczowa, Ł. (1925). *Handel średniowiecznego Lwowa*. Lwów: Druk. Zakł. Nar. im. Ossolinskich.
- Kowalski, W. (2015). *The Great Immigration Scots in Cracow and Little Poland, circa 1500–1660*. Leiden; Boston: Brill.
- Łoziński, W. (1892). *Patrycyat i mieszczaństwo lwowskie w XVI i XVII wieku*. Lwów: Gubrynowicz i Schmidt.
- Macinnes, A. (2008). The hidden Commonwealth: Poland–Lithuania and scottish political discourse in the seventeenth century. In *Citizenship and Identity in a Multinational Commonwealth: Poland-Lithuania in Context, 1550–1772*. Leiden; Boston, 233–260. <https://doi.org/10.1163/ej.9789004169838.i-311.32>
- Ozog, C. (1995). Scottish Merchants in Poland 1550–1750. *Journal of the Sydney Society for Scottish History*, 3, 53–75.
- Smout, T. (1986). *Scotland and Europe 1200–1850*. Edinburgh: John Donald.
- Smout, T. (1994). Scottish Emigration in the Seventeenth and Eighteenth Centuries. In *Europeans on the Move: Studies on European Migration 1500–1800*. Oxford, 76–113.
- Steuart, A., Baskerville, B., & Thomson, J. (1915). *Papers relating to the Scots in Poland 1576–1793*. Edinburgh: T. and A. Constable for the Scottish History Society. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198204190.003.0005>
- Worthington, D. (2016). «Unfinished work and damaged materials»: historians and the Scots in the Commonwealth of Poland–Lithuania (1569–1795). *Minorities Historical Studies in Ethnicity, Migration and Diaspora*, 34, 276–296. <https://doi.org/10.1080/02619288.2015.1063812>

REFERENCES

- Brodel, F. (1997). *Materialna tsyvilizatsiia, ekonomika i kapitalizm, XV–XVIII st.*: v 3 t., 2. Kyiv (in Ukrainian).
- Hul, O. (2018). Natsionalni menshyny v rannomodernomu Lvovi: etno-konfesiina nalezhnist i kulturno-osvitnia diialnist. In I. Soliar (Ed.), *Osvita natsionalnykh menshyn v Ukraini: istorychni tradytsii, pravovi zasady, suchasni vyklyky (XX–pochatok XXI stolit)*, 1. Lviv, 17–32 (in Ukrainian).
- Zaiats, O. (2012). *Hromadiany Lvova XIV–XVIII st.: pravovyi status, sklad, pokhodzhennia*. Lviv (in Ukrainian).
- Zubrytskyi, D. (2006). *Khronika mista Lvova*. Lviv: Tsentr Yevropy (in Ukrainian).
- Kapral, M. (2003). *Natsionalni hromady Lvova XVI–XVIII st. (sotsialno-pravovi vzaiemyny)*. Lviv: Piramida (in Ukrainian).
- Melnyk, I. (2011). *Lvivske Seredmistia: vsi vulytsi, ploshchi, khramy y kamianytsi*. Lviv: Apriori (in Ukrainian).
- Tsentrалnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv (TsDIAL Ukrainy), f. 132 (Kolektsiia lystiv derzhavnykh, hromadskykh ta tserkovnykh diiachiv Ukrainy, Polshchi ta inshykh krain), op. 1, spr. 50 (in Polish).
- TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 164 (in Polish).
- TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 243 (in English).
- TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 244 (in Polish).
- TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 251 (in English).
- TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 252 (in English).
- TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 257 (in German).
- TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 261 (in English).
- TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 264 (in German).
- TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 265 (in English).
- TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 291 (in German).
- TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 292 (in English).
- TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 307 (in English).
- TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 315 (in Polish).
- TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 323 (in German).
- TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 327 (in English).
- TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 332 (in German).
- TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 343 (in German).
- TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 344 (in German).
- TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 352 (in English).
- TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 354 (in German).
- TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 402 (in Polish).
- TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 411 (in German).
- TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 418 (in Polish).
- TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 423 (in Polish).
- TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 446 (in English).
- TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 448 (in English).
- TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 456 (in Polish).

- TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 459 (in English).
TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 505 (in German).
TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 506 (in German).
TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 507 (in German).
TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 562 (in German).
TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 572 (in Polish).
TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 573 (in English).
TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 586 (in English).
TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 672 (in English).
TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 679 (in Polish).
TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 697 (in English).
TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 740 (in English).
TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 745 (in English).
TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 752 (in English).
TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 825 (in Polish).
TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 833 (in English).
TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 945 (in English).
TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 981 (in Polish).
TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 995 (in English).
TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 1027 (in English).
TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 1035 (in English).
TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 1063 (in Polish).
TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 1072 (in Polish).
TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 1073 (in English).
TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 1074 (in English).
TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 1075 (in English).
TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 1076 (in Polish).
TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 1077 (in Polish).
TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 1123 (in German).
TsDIAL Ukrainy, m. Lviv, f. 132, op. 1, spr. 1124 (in English).
Chutkyi, A. (2021). *Burzhuzna alternatyva: ukrainski zemli v seredyni XVII – druhi polovyni XVIII st.* Kyiv: Tempora (in Ukrainian).
Shyian, R. (1994). Torhivlia mist Ruskoho i Belzkocho voievodstv XVI – pershii polovyni XVII st. *Zapysky naukovocho tovarystva imeni Shevchenka*, 228, 123–159 (in Ukrainian).
Shyian, R. (1998). Kuptsi-shotlandtsi v mistakh Ruskoho voievodstva u XVI–XVII st. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii istorychna*, 33, 50–55 (in Ukrainian).
Shyian, R. (1999). Do istorii lvivskoi torhivli druhoi polovyni XVII st. (za danymy mytnoi knyhy 1669 r.). *Lviv: misto – suspilstvo – kultura*, 3, 137–149 (in Ukrainian).
Armstrong, J. A. (1976). Mobilized and Proletarian Diasporas. *The American Political Science Review*, 70/2, 393–408. <https://doi.org/10.2307/1959646> (in English).
Bajer, P. (2012). *Scots in the Polish-Lithuanian Commonwealth, 16th to 18th Centuries. The Formation and Disappearance of an Ethnic Group.* Leiden: Brill (in English).
Biegańska, A. (1984). James Murray: A Scot in the making of the Polish Navy. *Scottish Slavonic Review*, 3, 1–9 (in English).

- Biegańska, A. (1985). Scottish merchants and traders in seventeenth- and eighteenth century Warsaw. *Scottish Slavonic Review*, 5, 19–34 (in English).
- Biegańska, A. (2001). The Learned Scots in Poland (From the Mid-Sixteenth to the Close of the Eighteenth Century). *Canadian Slavonic Papers/Revue Canadienne des Slavistes*, 43, 1–27 (in English).
- Bulloch, J. (1932). *Gordons in Poland: «Marquises of Huntly», with a line in Saxony*. Peterhead: Buchan Club (in English).
- Charewiczowa, Ł. (1925). *Handel średniowiecznego Lwowa*. Lwów: Druk. Zakł. Nar. im. Ossolinskich (in Polish).
- Kowalski, W. (2015). *The Great Immigration Scots in Cracow and Little Poland, circa 1500–1660*. Leiden; Boston: Brill (in English).
- Łoziński, W. (1892). *Patrycyat i mieszczaństwo lwowskie w XVI i XVII wieku*. Lwów: Gubrynowicz i Schmidt (in Polish).
- Macinnes, A. (2008). The hidden Commonwealth: Poland–Lithuania and scottish political discourse in the seventeenth century. In *Citizenship and Identity in a Multinational Commonwealth: Poland-Lithuania in Context, 1550–1772*. Leiden; Boston, 233–260. <https://doi.org/10.1163/ej.9789004169838.i-311.32> (in English).
- Ozog, C. (1995). Scottish Merchants in Poland 1550–1750. *Journal of the Sydney Society for Scottish History*, 3, 53–75 (in English).
- Smout, T. (1986). *Scotland and Europe 1200–1850*. Edinburgh: John Donald (in English).
- Smout, T. (1994). Scottish Emigration in the Seventeenth and Eighteenth Centuries. In *Europeans on the Move: Studies on European Migration 1500–1800*. Oxford, 76–113 (in English).
- Steuart, A., Baskerville, B., Thomson, J. (1915). *Papers relating to the Scots in Poland 1576–1793*. Edinburgh: T., & A. Constable for the Scottish History Society. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198204190.003.0005> (in English).
- Worthington, D. (2016). «Unfinished work and damaged materials»: historians and the Scots in the Commonwealth of Poland–Lithuania (1569–1795). *Minorities Historical Studies in Ethnicity, Migration and Diaspora*, 34, 276–296. <https://doi.org/10.1080/02619288.2015.1063812> (in English).

Khrystyna BAZIUK

Master in History

PhD student

at the Department of History of the Middle Ages

I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of NAS of Ukraine ORCID:

<https://orcid.org/0000-0002-7625-4985>

e-mail: khrystynabaziuk@gmail.com

**AN ATTEMPT TO LOCALIZE THE TRADE NETWORK
OF THE SCOTTISH MERCHANT ARTHUR FORBES
ON THE LANDS OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH IN 1685–1692**

It is noted that there was a group of Scottish merchants in early modern Lviv, which is poorly studied. It is shown that the Scottish emigration to the lands of the Polish-Lithuanian Commonwealth and the Ruthenian Voivodeship was a natural, long-term process caused by the difficult situation within Scotland and the British archipelago. It is claimed that upon arrival in the Polish-Lithuanian Commonwealth, the emigrants integrated well into the new society: one part of the Scots took a place in the middle class, while the other joined the poorer strata of the population.

It is indicated that as of the end of the 17th century there were several well-known merchant families of Scottish origin in Lviv, among whom the Gordons are the best studied. It has been researched that another emigrant family involved in local trade were the Forbeses, particularly Arthur Forbes, whose correspondence is preserved in the Lviv Central State Historical Archive of Ukraine. The chronology of the correspondence has been established to be 1678–1699. All of the letters are structured similarly, and the main topics of communication were trade, financial calculations, family correspondence, requests for help, holiday greetings, medical prescriptions and religious messages. It is proved that the most representative years for the study of the trade network of the Forbeses and their fabric trade are 1685, 1686, 1687 and 1692. It is analyzed that with the help of the data obtained from the correspondence, it can be determined that Arthur Forbes was responsible for trade in the Ruthenian Voivodeship, and his approximate trade route in those years was as follows: Lviv–Mostyska–Przemyśl–Jarosław–Rzeszów–Kraków. It is established that the Forbes family had centers in the main Polish trading cities. For example, Patrick Forbes lived in Gdańsk, where he received goods and passed them on to Robert Forbes in Kraków and to Arthur Forbes in Lviv or Jarosław. It is emphasized that, in addition to them, the trade network also included other merchants who were not members of the Forbes family. They lived in the following cities: Gdańsk, Warsaw, Wrocław, Zamość, Jarosław, Lviv, and Rzeszów.

It is concluded that the documents available to us make it possible to fully recreate the Forbes trade network only during the aforementioned four years, so it will be promising to search for other parts of their correspondence in foreign archives.

Keywords: Lviv, Ruthenian Voivodeship, Polish-Lithuanian Commonwealth, Scottish merchants, trade, 17th century, burghers.